

ΟΤΠΟΡ!

ACTIVISME, MOVIMENTS SOCIALS I HACKERS

Com influeixen les xarxes en els processos de transformació social ?

1. Les revoltes de les xarxes socials
2. Del cracking o la ciberguerra al «hacking social»
3. Estratègies d'activisme i ciberturbes
4. Conclusions: Deliberació i apropiació de la tecnologia

1. Les revoltes de les xarxes socials

Els mitjans de comunicació han centrat el focus en els recents episodis de mobilitzacions massives que han esclatat arreu del planeta. Mobilitzacions del S.XXI estretament lligades a les noves xarxes socials i a les noves tecnologies, com les revoltes del món àrab o el moviment dels indignats. Aquestes mobilitzacions, però, encara són fenòmens desconeguts per a molts sociòlegs, periodistes i analistes, que en les seves aproximacions obvien o desconeixen la naturalesa de les noves pràctiques reticulades i les propietats de la xarxa on s'emmarquen. Conformant visions incompletes o descontextualitzades sobre aquests fenòmens de materialització massiva i espontània de rebeldia.

«Inspirados por los zapatistas y anteriores luchas contra el libre comercio, el ajuste estructural y la destrucción ambiental, los activistas por la justicia global han hecho un uso innovador de las redes informáticas globales, de la política informacional y de las organizativas basadas en la red. Algunos teóricos han señalado la aparición de «guerras en red» globales (Arquilla y Ronfeldt, 2001) o la emergencia de un «tejido electrónico de lucha» (Cleaver 1995), pero esas amplias descripciones nos dicen poco sobre la práctica concreta de redes, o sobre cómo se generan dichas prácticas».

Jeffrey S.Juris – Moviments socials en xarxa: Moviments globals per una justícia global, Castells, M (2004) La Sociedad Red

En aquest sentit, a més a més, cal afegir que la revolució dels gessamins de Tunísia (2010), la [concentració global del 15O](#) (2011) o les [BBM - BlackBerry Messenger Riots de Regne Unit](#) (2001), són l'estela d'un nou activisme (ciberactivisme) que va començar a florir i popularitzar-se a finals de la dècada de 1990 i que marcat per l'evolució tecnològica, s'obre cada vegada a més

ciutadans que ja participen de la societat xarxa, deixant de ser estratègies o tècniques reservades a grups reduïts d'activistes provinents d'entorns tecnològics com [els grups de hackers](#).

Aquesta eclosió, ha permès reconvertir l'ús subversiu de les xarxes socials, abandonant (o alternant) l'acció directa o ciberguerra dels [primers activistes d'internet](#) (crackers), per teixir estratègies que persegueixen la transformació de l'agenda pública a través de processos de discussió i deliberació iniciats a la xarxa, que acaben en mobilitzacions ciutadanes massives coordinades, sobretot, a través de dispositius mòbils.

1998 es también el año clave en Kosovo. Los ciberpunks españoles habían organizado y encabezado distintas campañas de acoso y ataque internacional a los servidores y la estructura propagandística del estado serbio, al mismo tiempo que creaban una nueva estructura *abierta*, el *Comsolkos* (Comité de Solidaridad con Kosovo). La expansión de la limpieza étnica, la inutilidad de la *ciberguerra* (como se llamaba pomposamente al crackeo de servidores en teoría útiles para la represión de la población civil en la provincia musulmana) y la depresión tras el asesinato por fuerzas irregulares serbias de los activistas no-violentos kosovares, llevaron a un nuevo replanteamiento que a punto estuvo de acabar con el grupo.

Aunque todavía algún ciberpunk estuvo implicado en acciones de catalogación y denuncia de crímenes de guerra en Kosovo, para el grupo en su conjunto, la guerra de Kosovo marca una ruptura y un cierre definitivo de la lógica abierta en el 89, el fin -y denuncia- de la *épica del cracker* y la vuelta a las bases del concepto de [hacker](#), cada vez más asociado con la palabra *bricoleur*. Este término aparece a partir de un relato de [Bruce Sterling](#) (*Green days in Brunei*), que adelanta la revolución que supondrá la eclosión de la lógica de GNU-Linux y su expansión a otros campos ligados

a la cultura de la red que vendrían en los años siguientes: desde la cultura hasta las formas de organización, pasando por toda la [reflexión sobre las redes](#) y la lógica de la [devolución](#).

[Ciberpunk, definició a indianopedia, categoria: Episodios clave](#)

Així doncs, en primer lloc és important destacar que hi ha antecedents, imprescindibles, per tal de poder vertebrar un anàlisi transversal i comprendre la lògica d'aquestes mobilitzacions mediàtiques - vehiculades per les noves xarxes socials – i també per evaluar quin és el paper que juguen aquestes xarxes en els processos de canvi o transformació.

A continuació es presenta una aproximació al ciberactivisme que pretén analitzar fins a quin punt l'ús que les diferents mobilitzacions donen a les xarxes socials condiciona l'èxit de les seves convocatòries.

2. Del cracking o la ciberguerra al «hacking social»

El desplegament de la societat xarxa està modificant la manera en que circulen els fluxos d'informació i això crea un desequilibri en les estructures de jerarquia i de poder. Sorgeixen noves formes d'agrupar-se, comunicar-se i organitzar-se de manera autònoma, sense filtres. Les velles estructures centralitzades que representaven la concentració de poder trontollen en aquest estadi de convergència on conviuen models i ideologies del vell món amb les noves propietats del món xarxa, caracteritzat per l'estructura distribuïda.

Com a conseqüència sorgeixen nous espais als mapes, que a la vegada generen nous espais de conflicte. Les xarxes socials en el món de l'informacionalisme permeten acabar, tal i com assenyala Manel Castells amb la superioritat històrica de les organitzacions verticals jeràrquiques sobre les xarxes primitives. Internet permet superar **la limitació material i física de les organitzacions en xarxa** (Castells 2004).

Fins ara si es superava el tamany o volum d'intercanvi en els processos de comunicació l'estructura xarxa es debilitava i era menys eficient que les estructures verticals de control. Amb internet aquesta limitació material desapareix i recombina les estratègies de les mobilitzacions, generant un nou model social de comunicació.

La revolución informacional está cambiando la forma en que la gente lucha a lo largo de todo el espectro del conflicto. Lo está haciendo fundamentalmente mediante la mejora de la potencia y capacidad de acción de pequeñas unidades, y favoreciendo la emergencia de formas reticulares de organización, doctrina y estrategia que hacen la vida cada vez más difícil a las grandes y jerárquicas formas tradicionales de organización. La tecnología importa, sí, pero supeditada a la forma organizativa que se adopta o desarrolla. Hoy la forma emergente de organización es la red.

Arquilla i Ronfeldt, (2000) [Warming and the Future of Conflict](#)

Aquesta informacionalització del conflicte, ha fet que sorgissin diferents maneres d'utilitzar les noves xarxes socials per a subvertir o transformar l'entorn, per això abans d'emmarcar qualsevol mobilització o protesta en una gran categoria, on inevitablement tothom es serveix de les noves tecnologies, és important analitzar l'ús que es dona a la tecnologia en les noves formes d'activisme i quines són les característiques que compartixen aquestes smartmobs - [Howard Rheingold \(2003\) Smart Mobs: The Next Social Revolution-](#) Ja que tal i com convenen molts experts, la tecnologia només és l'eina per materialitzar necessitats de canvi, ja que les autèntiques motivacions que fan que esclati una revolta o mobilitzacions de protesta són la denúncia de fenòmens de corrupció, frau electoral o excessos autoritaris, quan a través de les xarxes socials es fiscalitzen els processos democràtics - Deugarte, D, (2000), El poder de las Redes.

Així doncs en el marc dels usos «subversius» que diferents col·lectius donen a les noves xarxes socials, en un primer nivell caldria distingir els hackers; que van ser els primers a enfrontar-se a corporacions (conflicte a través de xarxes socials) creant el terme de ciberguerra i infiltrant-se als sistemes de grans empreses com IBM, per denunciar el monopoli de les patents i d'algoritmes (codi) o originàriament [realitzant accions de phreaking](#) (telefonía). Durant la dècada de 1980 es van estendre aquestes pràctiques de [ciberguerra](#). Neix el Chaos Computer Club de Berlín (1981), l'encara desconegut Julian Assage també perfila les seves primeres actuacions sota el nom de Mendax (1987) i el 1989 empresonen el hacker [Kevin Poulsen](#) per introduir un virus al sistema informàtic de la NASA. El 1990 es caracteritzaria per ser l'any de la [Sun Devil](#), la primera operació a gran escala de la policia contra els grups de hackers d'Estats Units.

Però més enllà d'aquestes accions de cracking, el concepte de hacker, fa referència al coneixement i a la comunitat del *do it yourself* que Erick S. Raymond va descriure a la Catedral i el Bazar. Per alta banda Pekka Himannen defineix el hacker com un bricoleur; i és aquesta definició Himmanen (i la seva ètica hacker) que serà imprescindible per interpretar el concepte de «hacking social». En el context dels processos de transformació social, hackejar significa utilitzar el coneixement per donar un altre significat i funcionalitats a les eines i sistemes que originalment havien estat dissenyat per complir altres objectius.

Tot i així, actualment, s'ha popularitzat el mot *hacker*, per referir-se precisament a crackers o *hackers de barret negre*. Quan allò més rellevant de la comunitat hacker rau en que va ser la primera a començar a generar coneixement compartit i treball col·laboratiu aprofitant les noves propietats de la xarxa. Aquesta és la seva principal aportació, i el que forjaria les bases del nou activisme del S.XXI.

D'aquest entorn tecnològic/hacker també prové John Perry Barlow (1947), emmarcat en el background de la contracultura nord americana, que va ser un dels primers activistes pels drets civils a la xarxa. Un dels primers «agitadors» o ciberactivistes que va utilitzar les

propietats de les noves xarxes socials per a subvertir, el 1990 va fundar la primera organització dels drets civils al ciberespai, reconvertint l'ús subversiu de les xarxes socials, adaptant-lo a una nova forma d'activisme. Barlow és l'autor de la **declaració de la independència del ciberespai**:

«Governs del Món industrial, vosaltres, cansats gegants de carn i acer, vinc del Ciberespai, la nova llar de la Ment. En nom del futur, us demano en el passat que ens deixeu en pau . No sou benvinguts entre nosaltres. No exerciu cap sobirania sobre el lloc on ens reunim. No hem escollit a cap govern, ni pretenem tenir-lo, així que em dirigeixo a vosaltres sense més autoritat que aquella amb la que la llibertat sempre parla...».

[Declaració d'independència del ciberespai, per John Barlow](#)

Tot i així les primeres referències d'accions ciberactivistes. les podem situar en la caiguda de les dictadures comunistes de l'est - Deugarte, D. (2000) el poder de las Redes – són els primers moviments que s'aprofiten de les noves xarxes socials com la blogsfera, els blogs, sms, o els agregadors per aconseguir transformar l'entorn real. Les primeres transformacions a partir del relat, del «hacking social», fora d'un entorn hacker/tecnològic. El primer cop que els ciutadans, i els moviments socials es serveixen de les noves tecnologies per executar processos de canvi social.

En aquest punt és important destacar que molts autors situen com a origen del ciberactivisme les primeres manifestacions antiglobalització, Jeffrey S.Juris – Moviments socials en xarxa: Moviments globals per una justícia global, Castells, M (2004) La Sociedad Red, perquè s'analitza el fenomen dels moviments socials en el context de la globalització i de la perspectiva sociològica que Castells apuntava- Castells, M. (1997), El poder de la identidad - on assenyalava l'aparició de poderoses identitats comunals de resistència «sorgides en oposició a la globalització econòmica».

1998 será conocido como el año en que surgieron dos términos que designan fenómenos similares: desobediencia civil electrónica (electronic civil disobedience) y hacktivismo (hacktivism). En ese año, el colectivo Electronic Disturbance Theater con base en la red, presionó y luchó por el desarrollo de una nueva experimentación con acciones de desobediencia civil electrónica dirigidas, en su mayor parte, contra gobierno mexicano. El grupo dedicó a ello su software FloodNet e invitó a un grupo de artistas, digeratos y activistas políticos a hacer un "gesto simbólico" en favor de los zapatistas mexicanos. Mientras tanto, en Gran Bretaña, en Australia, en la india, en China, en casi todos los continentes, surgían casos de hacktivismo. En la primavera de 1998, un joven hacker británico conocido como "JF" accedió a unos 300 sitios de la web e introdujo textos e imágenes con mensajes antinucleares. Entraba en los sitios y cambiaba y añadía código HTML. Era el más importante golpe hacker político que se recordaba. A lo largo del año se siguieron produciendo, cada vez en mayor número, casos de sitios de la web a los que se había accedido para introducir mensajes políticos.

[3r Congreso Online , Observatorio para la Cibersociedad](#)

Tot així , des d'una perspectiva d'anàlisi de les xarxes socials com a eines per al canvi i transformació social (més enllà del cracking) cal destacar que hi ha altres antecedents que ja presenten l'essència d'aquest nou tipus d'activisme i la idea de «hacking social». En aquest sentit tal i com s'explica a El poder de las redes (Deugarte) l'Otpor serbi que va acabar amb règim de Milosevic es projecta com una de les primeres referències on comparar moviments com el de la primavera àrab o mobilitzacions intel·ligents generades per ciberactivistes.

Las revoluciones ciudadanas en el Este europeo nos enseñan el protagonismo político de las redes sociales, pero también el papel que juegan las tecnologías en ellas: Kelkel o Zubr son antes que

nada blogs, bitácoras agitativas que convocan y realizan actos que favorecen la eclosión de las redes sociales en la escena pública.

Deugarte, D, (2000), El poder de las Redes

Srdja Popovic va fundar Otpor! el 1998 amb una dotzena de companys per capitanejar la revolta contra Milosevic. Aquest nou moviment de resistència (Otpor!) inspirat per la no violència de Gandhi i la lluita contra l'Apartheid va introduir nous elements que li van donar «una imatge fresca i moderna»:

En un restaurante universitario de Belgrado, redactaron las normas de un nuevo movimiento de resistencia, inspirado en Mahatma Gandhi y en la lucha contra el apartheid. Pero aportan a su movimiento una imagen fresca y moderna que atrae incluso a los jóvenes no politizados. Unas acciones llenas de fantasía, que comienzan a llamar cada vez más la atención de los medios de comunicación, se convierten en su seña de identidad. Desafían y se burlan del régimen. Pero se enfrentan a soldados y policías con flores. Otpor! comprende que Milosevic caerá en cuanto haya perdido el apoyo incondicional de la policía y el ejército.

[Lundin, T, \(2 de març 2011\) La revolución que vino de Serbia, PressEurop](#)

Aquest nou moviment, tal i com s'assenyala a El poder de las Redes (Deugarte) va definir els nous valors del ciberactivisme i es va consolidar com un dels models que després s'explotaria en altres mobilitzacions o revoltes de les xarxes socials:

«Así son los métodos y el mensaje que enseñamos ahora a los activistas de otros países», explica Srdja Popovic. "En nuestros cursos, les pedimos que identifiquen los pilares del régimen. Y luego les decimos: 'No los ataquéis, porque con ello sólo conseguiréis violencia, probad mejor a ponerlos de

vuestro lado". Desde el inicio del levantamiento contra Hosni Mubarak, hemos podido ver en las calles de El Cairo y en la plaza Tahrir a miembros del Movimiento del 6 de Abril blandiendo el emblema de Otpor!: un puño blanco cerrado sobre un fondo negro. Entre estos militantes se encuentra Mohammed Adel, un bloguero de 22 años. "Estuve en Serbia y recibí formación sobre organización de manifestaciones pacíficas y sobre los mejores medios de oponerse a la brutalidad de los servicios de seguridad", contó en una entrevista concedida a Al Yazira».

[Lundin, T. \(2 de març 2011\) La revolución que vino de Serbia, PressEurop](#)

Així doncs el hacking social fa referència a la voluntat de canvi, però també a la creació de nous mites. i no les accions de cracking o ciberguerra, que sempre han existit però esta reservades a *grups especialistes* on no pot participar-ne tota la societat, i per tant parlariem més d'una pràctica específica que d'una agrupació no formal que té com a finalitat el canvi social (activisme).

El ciberactivismo, como hijo de la cultura hacker, se reitera en el mito del hágalo usted mismo, de la potencia del individuo para generar consensos y transmitir ideas en una red distribuida.

La idea es: desarrolla herramientas y ponlas a disposición pública. Ya habrá quien sepa qué hacer con ellas. Las herramientas no son neutrales. Desde archivos descargables para hacer plantillas, volantes y camisetas hasta software libre para hacer y federar blogs, pasando por manuales de resistencia civil no violenta con mil y un pequeños gestos cotidianos que propagar; todo esto lo hemos visto en Serbia primero y en Ucrania y Kirguistán después. Y funciona.

Deugarte, D, (2000), El poder de las Redes

3. Estratègies d'activisme i ciberturbes

En aquest context després d'analitzar els diferents fenòmens que s'han produït durant 30 anys alguns dels protagonistes del ciberactivisme afirmen que perquè els moviments de rebeldia impulsats a través de les xarxes socials aconseguixin transformar l'entorn i materialitzar el canvi han de complir dues fases necessàries:

1. Deliberación: localizada en foros y blogs, necesariamente «minoritaria», cuaja los nuevos consensos, que, traducidos en consignas se convertirán en movilización.

2. Movilización: articulada sobre herramientas de difusión (YouTube pero también Facebook o incluso, en mucha menor medida de lo relatado por los medios, Twitter) y de comunicación directa uno a uno como los SMS o archivos digitales con carteles o adhesivos para que cada cual los reproduzca y difunda.

Deugarte, D, (2000), El poder de las Redes

Aquesta mètrica encaixa en fenòmens com l'Otpor serbi, la revolució de les roses de Geogia (2003) i la de les tulipes del Kirguizistan (2005) i respon a les bases que Srdja Popovic promou a través del Centre for [Aplyied Non Violence Action and Strategies \(CANVAS\)](#). Són les bases del ciberactivisme.

Tot i així no totes les mobilitzacions juguen amb la lògica del nou món, i per tant no totes poden considerar-se «reivindicacions de futur», encara que utilitzin les noves tecnologies. D'aquí sorgeixen els conflictes d'alguns moviments com el dels indignats (15M), que no ha culminat

amb èxit, perquè tot i el seu lligam amb les noves tecnologies no treballava en la creació de nous mites com en l'Otpor serbi, ni s'ha aconseguit arribar a un estadi d'apropiació de la tecnologia per part dels ciutadans. Durant la anecdòtica fase de deliberació no hi va haver prou consens per arribar al llindar de rebeldia necessari per a transformar l'entorn real.

Tampoc era una resposta radical i rabiosa a fenòmens com els escàndols de suborns i corrupció que van acabar amb la destitució del president de Filipinas Joseph Estrada el 2001 o el novembre francès (2005). Per això el 15M tampoc va ser una ciberturba.

Les ciberturbes són fenòmens reactius que sorgeixen com a resposta a fets traumàtics o mal gestionats per les autoritats- Urrutia, J. (2001) Aburrimento, rebeldía y Ciberturbas- com la mentida del PP sobre l'autoria de l'atemptat de l'11M, on de manera reactiva els ciutadans es van organitzar a través de les xarxes socials (blogs, agregadors i telèfons mòbils) per «fer pública la veritat i castigar al Govern». Un altre exemple de ciberturba seria la BlackBerry Messenger Riot del regne Unit (2011).

4. Conclusions: Deliberació i Apropiació de la tecnologia

La deliberació i el relat són els dos instruments principals del ciberactivisme, les estraègies necessàries per a la creació de nous consensos que fiscalitzin les processos democràtics, denunciant frau electoals, corrupció i accessos autoritaris dels governants - *Deugarte, D, (2000), El poder de las Redes*. També és a través de la deliberació que s'assoleix la massa crítica necessària per arribar al llindar de rebeldia necessari per a poder transformar l'entorn. Es fa un doble ús de les xarxes socials: Primer com a espai de deliberació per arribar a nous consensos i després com a instrument connector per mobilitzar la ciutadania - [Lizama Mendoza, J \(2005\) La apropiación social de la tecnología como una nueva matriz cultural.](#)

Després d'analitzar diferents fenòmens de mobilitzacions a través de la xarxes socials es pot afirmar que quan hi ha una apropiació de la tecnologia és quan realment existeixen possibilitats de transformació de l'entorn. Quan els ciutadans utilitzen les xarxes socials i les noves eines

tecnològiques amb la finalitat de transformar l'entorn («hacking social») és quan es produeix aquesta apropiació i es pot exprimir al màxim el poder de les noves tecnologies. Perquè tal i com apunten alguns ciberactivistes:

La lección de estos años es que la tecnología, como la historia, no conduce necesariamente a ningún lugar. No hay determinismo histórico. No hay otro horizonte que el de nuestra propia voluntad ni más recorrido que el de nuestra capacidad de resistencia.

Deugarte, D, (2000), El poder de las Redes

En aquest sentit, Andre Feenberg també introdueix el concepte de «racionalització democràtica» en l'article *Subversive Rationalization: Technology, Power and Democracy with technology* (2000) fent referència a la «transgressió necessària» que comporta l'apropriació real de la tecnologia per part de la població, com per exemple el desafiament a les estructures de poder no democràtiques o la superació de les barreres comunicatives en diferents estratègies de ciberactivisme perquè siguin efectives.

Finalment recordar la importància de la topologia, ja que la propietat distributiva és el que caracteritza aquest nou model social d'organització, per poder comprendre l'impacte que tenen les xarxes socials i internet en els processos de transformació social.

«Les xarxes tenen propietats, ocultes sota la seva estructura, que limiten o multipliquen la nostra capacitat per fer coses amb elles».

László Barabási. A (2002) *Linked: How Everything Is Connected to Everything Else*

Bibliografia i articles consultats a la xarxa

[Deugarte, D \(2000\) El poder de las Redes](#)

[Urrutia, J. \(2001\) Aburrimiento, rebeldía y Ciberturbas](#)

[Arquilla i Ronfeldt, \(2000\) Warming and the Future of Conflict](#)

[Jeffrey S.Juris –Moviments globals per una justícia global, Castells, M \(2004\) La Sociedad Red](#)

[Howard Rheingold \(2003\) Smart Mobs: The Next Social Revolution](#)

http://www.ciberpunk.net/david_ugarte/

<http://lasindias.org/el-poder-de-las-redes>

<http://www.sebalorenzo.com.ar/2008/07/14/david-de-ugarte-entrevista-dic07-revista-actitud/>

<http://tischikmariasol.blogspot.com/2007/10/david-ugarte-en-la-revista-veintitres.html>

<http://www.presseurop.eu/es/content/article/523291-la-revolucion-que-vino-de-serbia>

http://es.wikipedia.org/wiki/Kevin_Poulsen

http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Sundevil

<http://lasindias.net/indianopedia/Hacker>

<http://www.kozzak.net/bloc/think-transnationally-act-in-community>

<http://www.kozzak.net/bloc/moviments-socials-en-xarxa-sobre-la-justicia-global-de-juris-i-el-hacktivisme-descentralitzat>

<http://radar.oreilly.com/2010/08/on-re-reading-steven-levys-hac.html>

http://es.wikipedia.org/wiki/Movimientos_sociales

http://es.wikipedia.org/wiki/Materialismo_hist%C3%B3rico

<http://es.wikipedia.org/wiki/4chan>

http://es.wikipedia.org/wiki/4chan#cite_note-TakingRick-3

<http://es.wikipedia.org/wiki/GNU>

<http://www.thing.net/~rdom/ecd/EDTECD.html>

http://en.wikipedia.org/wiki/Electronic_Disturbance_Theater

http://www.zakros.com/jhu/apmSu03/notes_week5a.html

http://es.wikipedia.org/wiki/Jargon_File

<http://www.deltagandedemokrati.se/Filer/File/Manila%20Conference/Melencio.%20spanska.pdf>

http://es.wikipedia.org/wiki/Historia_de_Filipinas#Gobierno_de_Joseph_Estrada_.281998-2001.29

<http://www.cibersociedad.net/congres2006/gts/comunicacio.php?id=423>

http://es.wikipedia.org/wiki/Revoluci%C3%B3n_tunecina

<http://biblioweb.sindominio.net/telematica/historia-cultura-hacker.html>

http://en.wikipedia.org/wiki/Operation_Sundevil

<http://www.voltairenet.org/+Movimientos-sociales-+?lang=es>

http://www.forum-global.de/jm/art04-05/movimientos_sociales.htm

http://www.canvasopedia.org/legacy/content/serbian_case/otpor_strategy.htm

<http://www.presseurop.eu/es/content/article/523291-la-revolucion-que-vino-de-serbia>

<http://www.juliagorin.com/wordpress/?p=2577>

<http://es.wikipedia.org/wiki/Otpor>

<http://www.nytimes.com/library/magazine/home/20001126mag-serbia.html>

http://es.wikipedia.org/wiki/Revoluci%C3%B3n_Bulldozer

http://biblioweb.sindominio.net/telematica/manif_barlow.html

http://www.canvasopedia.org/legacy/content/serbian_case/otpor_strategy.htm

<http://www.juan.urrutialejalde.org/aburrimiento/>

http://www.google.es/url?sa=t&rct=j&q=%20swarming%20arquilla&source=web&cd=1&ved=0CB0QFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.rand.org%2Fpubs%2Fdocumented_briefings

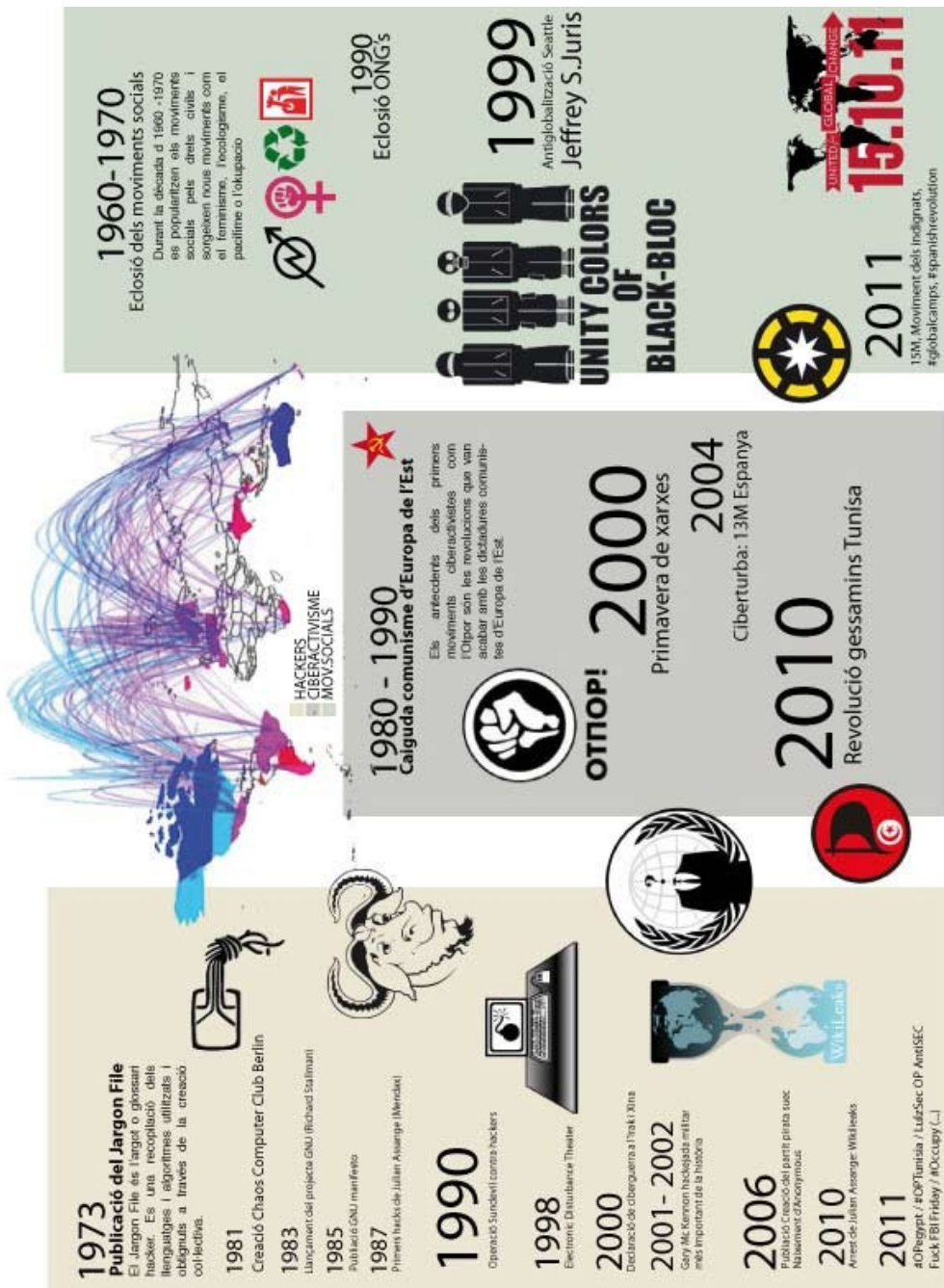
http://www.fdb311.html&ei=egr_TpPbNomLhQeXysG_Ag&usq=AFOjCNETuiBaBPltWez_g4NpO5hiNHERiw&cad=rja

<http://edicionesimbioticas.info/Phreakers-y-Hackers-la-apropiacion>

http://es.wikipedia.org/wiki/Guerra_inform%C3%A1tica

http://en.wikipedia.org/wiki/Democratic_Rationalization

Annex:

Timeline i cronologia dels diferents agents que utilitzen les xarxes socials amb finalitats subversives
 Disponible en alta resolució a kazzak.net/timelineSIC.png